

מרכז ברמן ליעוץ פסיכולוגי  
- המדור הקליני -

## מה מעניק חוסן נפשי?

מוקי בצר<sup>1</sup>, מחבר הספר "לוחם חשאי"

מתדיין: ד"ר (אל"מ) אייל פרוכטר<sup>2</sup>

המדור הקליני, פברואר 2016

מוקי, בן 70 לפני כמה חודשים ("כלל לא מרגיש כך"), פותח באופן אסוציאטיבי – מספר על ההגעה לאוניברסיטה, על כך שלמד באוניברסיטה ומתייחס לחלק מהנוכחים. בדרך אגב, מספר על דודו, משה, שנהרג במלחמת העולם השנייה, כשצבא גרמניה הטביע את אונייתו.

הוא מספר על כתיבת הספר – לפני 18 שנה הוא החל לכתוב באופן אינטואיטיבי ולאחר מכן החל לחקור ולנסות לדייק בפרטים. לבקר בארכיונים של היחידות המיוחדות ועוד. כך גילה את הפערים בין הגרסאות השונות. אביו אמר פעם שזכרונו המופלא הוא לא יתרון גדול כל כך. כך גם מוקי מרגיש לגבי עצמו.

הוא כתב שמונה טיוטות. בנו שאול, בעצמו יוצא סיירת מטכ"ל, הציע לסייע ולבסוף הספר נכתב על ידי שניהם יחד.

בהיותו בן 10, נחשף מוקי לסיפורים על יחידת 101, על מאיר הר ציון, על פעולות התגמול. זו הייתה יחידה מופלאה מבחינתו. אחיו אודי שירת בסיירת חטיבת הצנחנים כקצין. על כן הוא וחבריו רצו להגיע לסיירת. במלחמת ששת הימים, מוקי התמנה לסגנו של מתן וילנאי, מפקד סיירת צנחנים.

ב-21 במרץ 1968, כאשר הייתה תחושת אופוריה עקב הנצחון בששת הימים, יצאו לפעולה בכראמה לחסל ריכוז מחבלים – שם היה ביתו של יאסר ערפאת. בפעולה זו נהרגו 30 לוחמים ומספר רב של פצועים. הפעולה כמעט ולא נחקרה: לא נעשה כלל תחקיר צה"לי. לדברי מוקי, התכנון היה לקוי, המודיעין היה חסר וניהול הקרב היה כושל. רפול, דני מט וגורודיש היו המח"טים, שזלזלו באויב (שאך לא מזמן ניצחו בקלות).

מוקי נקלע למצב של ירי על הכוח שלו, באזור חשוף מאוד. הראשון שנפגע היה ישראל ארזי. מוקי נתן פקודה לחלץ אותו והראשון שרץ קדימה, מת במקום. מוקי הבין שאם הוא לא יקום, אף אחד לא יקום. הוא נתן פקודה לפתוח באש ולזרוק רימוני עשן. הוא רץ קדימה,

---

<sup>1</sup> מוקי בצר היה במבצע אנטבה סגנו של יוני נתניהו. עם אהוד ברק השתתף במבצע "אביב נעורים" (1973). במבצע כראמה נפצע קשה כשהיה סגנו של מתן וילנאי בפיקוד על סיירת צנחנים (1968). במלחמת ההתשה היה קצין ב"שקד" בתעלה, במלחמת יום כיפור פקד על פלוגה של סיירת מטכ"ל ברמת הגולן ואח"כ בקרבות ממערב לתעלה... לימים הוא הקים את יחידת "שלדג" כגדוד קומנדו ייעודי. יזם את הקמת הגוף למבצעים מיוחדים, מה שהפך לפיקוד העומק. השתחרר בדרגת אלוף משנה.

<sup>2</sup> פסיכיאטר בכיר בחטיבה הפסיכיאטרית רמב"ם, לשעבר ראש מחלקת בריאות הנפש בחיל הרפואה.

מרכז ברמן לייעוץ פסיכולוגי  
- המדור הקליני -

הגיע לארזי שנפגע ראשון, אבל אז חטף כדור בלסת. הוא חשב שהוא מת ("אגב, תחושה נפלאה") ואחרי זמן קצר הבין שכנראה עדיין לא. הוא לא רצה להוות מעמסה על החיילים והצליח לצאת מהאזור תוך כדי הליכה.

הוא עבר ניתוח קשה ולבסוף החלים. הוא מתאר אירוע זה כ"טראומה קשה". נראה שהתכונן הלקוי, שלאחריו לא התקיים כלל תחקיר, כואב לו מאוד. שני נעדרים לא נמצאו עד היום.

במשך כשנה הוא השתקם בנהלל ובסופה הציעו לו להצטרף ליחידה סמויה העוסקת באבטחת מטוסים. בתקופה זו היו התראות רבות על פיגועים במטוסים. באחת הטיסות הוא היה במתח גדול, עד שכמעט הרג אדם בעל חזות ערבית, שהתברר כחף מפשע.

מוקי רצה להגיע לאפריקה ואכן הוצע לו להישלח לאפריקה, להדריך צנחנים. עד לנסיעה, הוצע לו להיות מ"פ בסיירת "אגוז". לדבריו, המחשבה שמובילה כל לוחם, היא "לי זה לא יקרה". כשנפצעים, מחשבה זו נפגמת "ואז חייבים לחזור לשדה הקרב".

הוא השתתף בפשיטה על מפקדת אש"ף באל חיאם. לקצין שהיה בראש היה מעצור ומוקי עקף אותו. הוא נתקל במחבל והרג אותו והצליח לשרוד את ההיתקלות, אבל גילה שהוא נותר כמעט לבדו, לצד פצוע אחד נוסף. השאר היו מתים או פצועים. למרות האבידות הקשות, חזרה אליו התחושה ש"לי זה לא יקרה". ששרד את אותו הלילה, ובעיקר שהפציעה בכראמה לא פגעה ביכולתו להסתער תחת אש.

מוקי נסע לאוגנדה, אך לאחר ארבעה חודשים, אידי אמין גירש את המשלחת. הוא שמח לחזור ובאופן עקיף הכיר אז מעט את שדה התעופה באנטבה. הוצע לו להיות מ"פ בצנחנים, אך הוא בחר ללכת לסיירת מטכ"ל, שם נשאר במשך כמה שנים, בהם השתתף במבצע "ארגז" (חטיפה של חמישה גנרלים סוריים, ששהו בדרום לבנון כדי לשחרר 3 טייסים שבויים בדמשק) ובמבצע "אביב נעורים".

"אביב נעורים" בוצע בלב ביירות ומטרתו הייתה לחסל מחבלים בכירים. על מוקי הוטל לחסל את מתכנן רצח הספורטאים במינכן, מארגון "ספטמבר השחור". הלוחמים התחפשו לתיירים והגיעו בסטי"ל. אהוד ברק היה בת הזוג של מוקי ☺ הם עלו על רכב של המוסד שחיכה בחוף וביצעו באותו הלילה חמישה מבצעים. החיסול המרכזי של אישיות שנמצאה באחד המבנים בקומה השישית, הוטל כאמור עליו. עם תמונתו הלך בכיס בכל שבועות ההכנה... כך שפניו היו מוכרות לו טרם שהרג אותו.

סוכנת מוסד בשם "יעל" (שכתבה ספר לאחרונה) הצליחה להתמקם בדירה קרובה ולתצפת על הכניסה.



מרכז ברמן לייעוץ פסיכולוגי  
- המדור הקליני -

שלוש החוליות המבצעיות הפעילו מטען ובזמן הזה נשמעו יריות למטה. הכוח חתר למגע מהיר והצליח להתמודד עם שלושה ג'יפים חמושים שהגיעו למקום. במקום מבצע שקט שהיה אמור להסתיים במהירות, נוצר מצב חדש, "רועש" הרבה יותר.

ההחלטה הייתה בידי יעל – האם להימלט משם ואז כנראה להיחשף, או להישאר במשך כשבוע באמצעות סיפור כיסוי מאולתר. היא הצליחה להישאר בדירה ולשמור על קשר אמין עם אותה משפחה במשך 20 שנה. מוקי רואה בה גיבורה אמיתית של מבצע אביב נעורים.

ביום הכיפורים כל הנחות היסוד השתנו: על ההתרעה המודיעינית שהובטחה, על העליונות של צה"ל, על ההנהגה... מוקי היה אז בסיירת מטכ"ל והוא פקד על כח שלה בגולן ובסיני. בהמשך, הקים את יחידת שלדג כלקח ממלחמת 73. שלדג חוגגת כעת 40 שנה להקמתה. לאחר מכן, הקים גם את "מפקדת העומק" שהיה אז גוף למבצעים מיוחדים, שתכליתו לנהל את הפעילות של שלדג, מטכ"ל ושייטת 13 במקרה של מלחמה.

מוקי פרש מהצבא והשתתף בפרויקטים נוספים, ביניהם הקמת תמרת, הקמת נווה זיו והרחבה של קיבוץ איילון. בשנים אלה, היה מגיע להרצאות לבני נוער בפורומים שונים. הוא נתקל בפרויקט של המכינות הקדם-צבאיות הדתיות. כאשר הרצה על מבצע אנטבה בפני 90 חניכים, שהיו לאחר יום ניווט מפרך, הוא חש שהם קשובים ודרוכים במיוחד, ומבקשים לשמוע עוד ועוד. כך הוא החליט להקים מכינה חילונית, בסופו של דבר בבית הספר שדה במעגן מיכאל. מזה 12 שנה הוא מנהל שם מכינה קדם-צבאית, שמכשירה 52 נערים בכל שנה (מתוך 900 מועמדים).

### שיחה עם ד"ר אייל פרוכטר

ד"ר פרוכטר מספר על חוויית הקריאה שלו בספר. הוא מצא בו חלקים רבים שקשורים לתפיסת החוסן שלנו. בתחילת הספר, מוקי מספר שבגיל 9 הוא מקבל משימה – לסגור את ה"שיבר" בקצה המשק, בלילה. הוא חש פחד, שכנראה יכול היה לשתק, או לגרום לריצה, או ויתור. הוא הצליח לעשות זאת, אולי מתוך הגאווה של קבלת המשימה או הבושה מהאפשרות שייכשל (מעט לאחר שאחותו תמר נולדה אגב). בלילה לא יכול היה להירדם ומיד כשחזר מבית הספר, חזר על מסלול ההליכה בשעות היום. בלילה הלך שוב – הפעם רגוע יותר, למרות יללות התנים. למחרת – שוב. הוא הרגיש שהתגבר על הפחד.

ד"ר פרוכטר חוזר אל הפציעה הקשה בכראמה ומדגיש את הרצון העז של מוקי לחזור אחריה לקו האש, קודם כל כדי לדעת שהוא יכול. מלחמת יום הכיפורים כנראה לימדה את צה"ל

מרכז ברמן לייעוץ פסיכולוגי  
- המדור הקליני -

את מה שמלחמת ויאטנם לימדה את הצבא האמריקאי על פוסט טראומה – היא גורמת בעיקר להימנעות! הוא מקביל בין אימוני ה"שיבר" בלילה, לבין הרצון לחזור לקו האש. הוא ממליץ על הספר "אדם למול אש", שבין היתר מציין ש-30% לא יקומו להסתער תחת אש. אלה שכן, יעשו זאת קודם כל מתוך מחויבות לחברים.

הוא שואל את מוקי על החתירה למגע באל חיאם (ב"אגוז"). מוקי נזכר בפעם הראשונה בה ירו עליו, באזור לטרון, ב-1965. הוא אמר לעצמו להירגע ולפעול כמו שלימדו אותו (היה אז פחות משנה בצבא). הוא למד שבמצבים קשים, הוא מסוגל לשמור על קור רוח. מוקי אומר שכשקמים להסתער, זה הרבה בגלל החברים, בגלל יצר ההישרדות ובגלל המפקד והחשש לאכזב אותו ("לא המדינה ולא הדגל"). כשהוא חושב על ההסתערות שלו באל חיאם, הוא מבין שעשה את מה שחשב שנכון לעשות – מ"פ סיור, שזה מה שמצופה ממנו, להסתער. הוא ירה צרור במחבל, נצמד לקיר וזרק רימון. כנראה שרק בתוך חוויה של קרב, בה הרגיש שפעל נכון, יכול היה להשתקם מהשפעת הפציעה בכראמה.

ד"ר פרוכטר שם את הדגש על הנטייה של מוקי לתחקר את עצמו. הוא מוסיף את החשיבות של דמות המפקד בעיני מוקי (דיין, רפול, עוזי יאירי ואחרים) ועמה את האכזבה הגדולה מההנהגה בתקופת מלחמת יום הכיפורים. מוקי מציין בפתיחת ספרו את מ"פ הסיירת, מבלי לציין את שמו, כיוון שהיה מפקד גרוע במיוחד ולא לקח אחריות. רפול וברק בעיניו היו מפקדים מעולים, רפול ידע את נפש החייל, וידע לומר את המילה שתגיע אליו.

ד"ר פרוכטר מתעקש על ההתמודדות הרגשית עם המפקדים שכשלו. מוקי אומר שצריך להיות אופטימי במדינה הזאת ובצבא. לאחר מלחמת יום הכיפורים, בתוך אווירת הנכאים שהייתה וההשמצות וההאשמות הרבות, בחר להתמקד בפעילות יוזמת ופרודקטיבית וכך הקים את מה שיהיה לבסוף יחידת שלדג. מוקי: "לא ענית על הכל". ד"ר פ': "ענית על מה שבחרת, זה בסדר". מוקי: "תלחץ עליי".

ד"ר פרוכטר חושב שההתאוששות מהפציעה והמראות הקשים של יום כיפור, היו לנקודת מפנה בחשיבה של מוקי – שעד כה התמקד בשיפור ושינוי ברמות טקטיות יותר. לדעתו, בשלב זה עבר לחשיבה אסטרטגית יותר ולהקמת יחידת שלדג, ובהמשך אף לראייה רחבה יותר עם החשיבה על מה שיהפוך להיות "מפקדת העומק". מוקי מספר על הקמת יחידת שלדג, בדגש על השכנוע בשיחות אישיות של דמויות מפתח משפיעות (לצד פיתוח האמצעים ותורת הלחימה). הוא הציג למקבלי ההחלטות רשימה של יעדים קריטיים בעומק האויב. כולם הסכימו על חשיבות היעדים וגם על כך שהאמצעים הנוכחיים לא ידעו לפגוע ביעדים אלה.

הוא שואל את מוקי על חשיבה דומה בתחום החינוך, כשהתחושה היא שראוי היה ליישם חלק מהתובנות שלו מהמכינה שמנהל לרמה הלאומית. מוקי משיב שיש כיום מעל 50 מכינות

מרכז ברמן לייעוץ פסיכולוגי  
- המדור הקליני -

קדם-צבאיות ובהן 2,800 חניכים בשנה. לא כולן אליטיסטיות. הוא מפרט מה מייחד את המכינה: ביום הראשון או השני, מוקי שואל את חניכיו "מי אהב ללכת לבי"ס?". החניכים מספרים לו עד כמה למדו לקראת הבחינות ולאחר שהסתיימו, שכחו את החומר כליל. לכן, מוקי חושב שצריך להיעשות שינוי בגישה החינוכית (נערים שמגיעים מהחינוך האנטרופוסופי, הדמוקרטי או הניסויי, מספרים לו שאהבו ללכת לבית הספר ולמדו לא מעט). הוא מספר על כך שהחניכים משתלבים בהכנת השבועות השונים, בהם הם מסיירים במקומות שונים ברחבי הארץ. פעמיים בשבוע הם "עושים תרומה לקהילה" וכך נחשפים למצוקות שונות ולחלקים אחרים בחברה, אליהם לא נחשפו עד כה. הם מתרגלים עמידה מול קהל, לומדים על פרשת השבוע והקשר שלה למכינה ולשבוע שחלף ועוד.

ד"ר פרוכטר מקביל בין החניכים שנבחרים למכינה, לבין חיילי הסיירות. השאלה שמעסיקה אותו היא התמודדות עם שחיקה. היכולת לעשות את התפקיד בצורה הטובה ביותר, כשאינך חייל סיירת, אלא חייל פשוט בגדוד שריון.

מוקי מדגיש שהשם מכינה קדם-צבאית הוא מטעה והמטרה היא פיתוח מנהיגות צעירה. "לא כל אחד מתאים להיות טייס, לא כל אחד מתאים להיות איש שריון, לא כל אחד מתאים להיות איש יחידה מיוחדת". לדבריו, קצב החיים ביחידה המיוחדת גבוה מאוד. ישנם מבצעים מיוחדים שמתוכננים במשך זמן רב מאוד. זאת לעומת יחידות השדה בהן השחיקה רבה מאוד, ולצד זאת נדרשת שמירה על ערנות רבה.

ד"ר פרוכטר מדבר על ההתייחסות של מוקי בספרו להרוגים ולפצועים. הוא שואל את מוקי איך כל זה השפיע על משפחתו. מוקי: "אני נקטתי בקו שלא להכניס את הצבא הביתה" – הוא נמנע מאירועים הקושרים בין משפחתו לבין הצבא. למרות זאת, בנו שירת לבסוף בסיירת מטכ"ל.

הוא אומר שהוא לא פוסט-טראומטי, על אף המראות הקשים שראה, אבל המתים והפצועים כן מופיעים לו בחלומותיו.

לשאלה מן הקהל איך הוא חי עם הללו אותם הרג בפעולות המבצעיות משיב מוקי: זו היתה המשימה והייתי שלם אתה. לא הרגתי שבויים ואף פעם זה לא היה קורה לי.